

1.

Přibíhala k němu žena.

Ten sen viděl Martti mockrát. Žena se mu chystala něco říct, skoro tušil co. Její slova už ale neslyšel, pokaždé se probudil dřív.

Teď se probudil zase, pohledem zavadil o hodiny na nočním stolku.

1.20.

Elsa spala vedle něho. Dýchala trochu přerývaně, ale ne přerývaněji než zdraví lidé. Vida, tak nakonec přece jen usnul, i když si večer myslel, že si netroufne zamhouřit oka.

Dnes byla Elsa první noc doma po víc jak dvou týdnech.

On zpočátku s jejím návratem domů nesouhlasil, ne proto, že by tady svou ženu nechtěl. Naopak – Elsa sem patřila. Bydlela tu přes padesát let. Ale bál se, že ji jednoho rána objeví vedle sebe mrtvou, s ledově studenýma nohama.

Hniju tady, svěřila se mu minulý týden v hospici, jako by volala o pomoc. Nenech mě shnít, chci domů.

A tak se nakonec všechno zařídilo.

Elsa onemocněla ani ne před šesti měsíci. V prosinci si na ní Martti všiml, že je oproti dřívějšíku sotva poloviční. Elsa se v plaveckém bazénu postavila na váhu a objednala se k lékaři.

Nic to nebude, prohlásila. To sotva, mínil Martti. Elsa mu polibkem setřela starosti z obličeje.

Všechno se odehrálo ráz na ráz: prohlídka, biopsie, ortel.

Poté, co vyslechli tu nejhorší zprávu, se Martti cestou z nemocnice domů rozplakal. Elsa mlčela, držela ho celou cestu pevně za ruku, dokonce ještě ve výtahu.

V předsíni stáli dlouho proti sobě. V okně vánoční hvězda, v bytě odpolední šero.

Uděláme si pro jistotu co nejhezčí Vánoce, navrhla.

Na Boží hod přišla na návštěvu Eleonoora s rodinou. Elsa své dceři zatím neměla srdce cokoliv sdělit.

Eleonoora se však dovtípila. Jako lékařce jí něco takového nemohlo ujít. Okamžitě svou matku zahrnula starostlivostí, kterou méně bystré okolí mohlo považovat za sekýrování. Elsa přešla Eleonooriny příkazy bez povšimnutí a odpověděla jí v podobném duchu jako jemu: Pojdme si tyhle Vánoce užít.

Vánoce navzdory všemu proběhly radostně. Večer si šli zabruslit, na Štěpána zalyžovat. Elsa byla překvapivě plná sil, spořádala půl tabulky oříškové čokolády a spustila se dolů ze svahu s vervou mladého děvčete.

Léčbu zahájila na počátku roku. Cytostatika užívala jen několik týdnů, měsíc. Potom se vynořil termín „léčba zmírňující příznaky“. To znamenalo hospic. Tehdy Elsa plakala.

Martti se snažil být silný a stále udržovat naději. Zeptal se, co by si Elsa ještě přála.

Mohli bychom se projet autem, odpověděla. Jen tak nazdařbůh, bez cíle. A budeme jako vždycky poslouchat muziku.

Od konce února vyráželi na projížďku každý večer. Jaro bylo jako vždycky, růžové a žlutavé. Elsa ho často vybízela zpomalit, aby lépe viděla oblohu. Oblaka se sunula po nebi jako velké budovy. Když na začátku března zaparkovali na ostrově Lauttasaari, slyšeli zpívat kosa.

Dlouho jen tak seděli, se zhasnutými světly, v šeru, poslouchali ptačí zpěv.

Je toho tak málo, čeho se bát, pravila Elsa.

Jo, není čeho se bát, odpověděl Martti.

Jenže to byla lež. Martti se bál nocí, těch okamžiků, kdy ho probouzely sny, jimž nerozuměl. Bál se, že se probudí, a Elsa vedle něho už nebude dýchat.

Možná se toho bála i Eleonoora, protože se tvrdě stavěla proti návrhu vzít Elsu do domácí péče.

Já vím, co nás čeká, dej na mě, prohlásila Eleonoora, když po jednání ohledně matčina převozu domů na chvíli s otcem osaměla. Nezvládnou to sama, ani ty ne. A nemůžu povinnost starat se o mámu přehodit na holky, je to hodně náročné, holky jsou ještě pořád skoro děti.

Eleonooru určitě zneklidňovalo něco jiného než jeho. I smutek bude prožívat jinak, až přijde ten čas. Přesto ho její chování udivovalo. Neviděl v něm nic jiného než vnější projevy: systematickost, ve tváři takřka necitlivou odhodlanost.

Martti se stále častěji přistihoval při myšlence, která ho znepokojovala od okamžiku, kdy Eleonoora dospěla: tahle žena mu ukradla dceru, onu copatou, usměvavou Ellu ukryla kamsi do hlubin své odměřenosti. Kéž by tak našel nějaké zaklínadlo z Eleonooriných dětských let. Vyslovil by ho a Eleonoora by se znovu proměnila v Ellu, poskakovala by v předsíni, pitvořila by se na sebe do zrcadla, a společně by pak zašli někam na zmrzlinu.

Konečné rozhodnutí vzít Elsu do domácí péče padlo, když se Eleonooriny dcery samy nabídly, že vypomohou. Eleonoora si s oběma promluvila a bez příkras jim nastínila, co znamená starat se o umírajícího člověka.

Toho se nebojím, prohlásila Maria bez váhání. Ačkoliv je

mladší, ve srovnání s Annou působila vyzráleji. Anna bývala náladová. Martti v ní poznával sebe: přesně tuhle slabost kdysi míval. Anna přesto přesvědčivě přikývla, když se jí Eleonoora zeptala, zda pomůže s péčí, navzdory nejistotě.

V posledních týdnech se Elsa cítila lépe. Dostala nový, silnější lék proti bolestem. Zabíral, ale lékař upozornil, že může vyvolávat omámenost a snižovat pohyblivost.

Martti se pravděpodobných stavů omámení úzkostně obával, a když mluvil s lékařem mezi čtyřma očima, zeptal se přímo: Jak dlouho to ještě potrvá? Kolik má týdnů?

Nesoustředte se na týdny, odpověděl mu lékař. Budou dobré dny a přijdou i špatné. Rozdíly mezi nimi bývají u těchto onemocnění opravdu značné. Občas může být vaše žena takřka bez příznaků.

S tím se Martti musel spokojit. Lékařova slova ho přiměla Elsu stále pozorovat. Veškeré své naděje upnul na ono slovní spojení: takřka bez příznaků.

Nemocniční lůžko a další potřebné věci přivezli včera.

U dveří zazvonili mlčenliví muži, vešli dovnitř, jako by přivezli stůl nebo pohovku, a v ložnici smontovali kovovou konstrukci. Potom přivezli příslušenství pro infuzní léčbu, jež objednali pro všechny případy, a pleny, které teď rozpačitě čekaly v papírových krabicích v koutě ložnice. Na toaletním stolku ležela malá balení léků.

„Báječné,“ řekla Elsa z postele. „Báječnější než v kterémkoliv hotelu, kde jsem kdy byla.“

„To je dobře, že jsi spokojená.“

„Ale,“ ztlumila hlas, jako by předpokládala, že chlapíci, co přinesli postel, poslouchají za dveřmi, a nechtěla proto, aby si mysleli něco špatného, „stejně mám v úmyslu spát vedle tebe.“

„Vážně? No jak chceš.“

Elsa se nevraživě podívala do kouta na krabice plenek.

„Na záchod ještě zvládnu chodit sama,“ prohlásila energicky.

„Jsou tu jen pro všechny případy,“ slyšel se říkat.

Roli nemocného člověka přijímala hodně těžce, vždyť bývala zvyklá sama pečovat o druhé. Vždycky se až do úmuru starávala o ostatní, to je přece přirozená role psycholožky. Martti si pamatoval dobu, kdy se Elsa měnila z křehké dívky v nezdolnou ženu: v oněch letech obhájila doktorskou práci a získala místo v mezinárodním vědeckém týmu.

Martti ležel v posteli bez hnutí. Elsa se neprobudila.

1.25.

Spánek se nad ním vznášel jako neprodyšná deka utkaná z času.

Martti vstal, šel k oknu.

Za některých nocí, když se tímhle snem probudil, ho smutek tížil jako víko. Připadal si, že je pod příklopem, nemohl se nadechnout. Nezvládnou to, říkal si. Když se už teď cítím takhle, jak se budu cítit, až Elsa opravdu odejde?

Nakonec objevil způsob, jak se uklidnit. Postavil se k oknu, otevřel ho, díval se na oblohu, poslouchal kosa.

Do toho nechal přicházet smutek, zakoušel ho, uvykal mu. Objevoval ho v určité, napůl protažené poloze ruky. Smutku bylo třeba dát prostor, vzít jej do náruče. Jinak ho smutek přepadl v podobě hrůzy, najednou a nečekaně, na křižovatce, když přecházel ulici, nebo v obchodě, když vybíral mandarinky nebo brambory.

V těch okamžicích se ho zmocňovala panika.

Teď, když se mu dařilo smutek potlačit, se cítil skoro šťastný. Vlaštovky letos přiletěly dříve, byly jarem doslova unesené. Létały nahoru a dolů, nahoru a dolů, jejich hlasy se

rozléhaly. Martti stál u okna minutu, dvě, dopřával malátnosti se rozprostřít. Vlaštovky štěbetaly, zpívaly v něm a nikoliv na obloze, a mezi ním a venkovním světem nevedla zřetelná hranice.

Po mnoha letech byly tohle první okamžiky, kdy ho napadlo, že by mohl zase malovat: nebe, vlaštovky, světlo, které se převalovalo v pokoji.

Nesmutnil kdysi, že přestal pracovat, cítil se šťastný i bez malování. Jeho půdní ateliér ve věžičce domu byl stále na svém místě. Byl jako muzeum. Martti tam občas zašel, seděl v křesle, díval se na západ slunce, otevřel okno, pokuřoval. Loni ve svém ateliéru poskytl rozhovor pro kulturní přílohu *Helsingin Sanomat*. Nafotili ho v protisvětle. *Vizionář neúnavně usiluje o dokonalý výhled*. Samotného rozhovoru později trochu litoval. Sklouzl tenkrát do pompéznosti a snažil se tu okázalost zlomit sebeironií, jenže humor nakonec v článku scházel. Zbyla jen konstatování: *Umění uniká svému tvůrci tak jako skutečnost člověku*.

Když přemýšlel o své kariéře, často si uvědomoval, že své nejvíce ceněné práce a největší úspěchy považuje do jisté míry za plytké, jako by celý život jen upachtěně plácal hrady z písku.

Možná kvůli téhle dětinskosti si už dlouho nenamíchal barvy nebo nenapnul plátno, dokonce ani neskicoval na papír, neudělal nic, aby začal pracovat.

Jenom tu a tam vylezl na půdu, sedl si a pozoroval proměny světla, minutu po minutě roztával do kouta místnosti, do ticha.

Právě takhle k němu dříve přicházela potřeba malovat. Cítil, že se stává pouhým vjemem. Někteří to nazývali inspirací, ale šlo o něco mnohem jednoduššího a přirozenějšího.

Často se ho na to ptali v rozhovorech. Redaktoři a životo-

pisci a kurátoři výstav tu otázku kladli, jako by mluvili o existenci Boha.

Pamatoval si, že kdysi v šedesátých letech za nějakého vlhkého večera jednomu známému kurátorovi naschvál řekl:

„Není v tom mystika. Vzdám se sám sebe, získám svět.“

Teď měl obdobný pocit, za těch večerů, kdy stál u okna, díval se na oblohu a vlaštovky. Byl pouhý vjem, pouhý pohled.

Sen ho překvapivě stále neopouštěl.

Zpočátku onu myšlenku vytěsňoval z mysli. Ale když se sen opakoval, začal pochybovat. Nejprve to byl jen náznak pocitu, něco jako vůně, stejně nezachytitelná jako představa o člověku, jehož párkrát potkal a zatím ho dobře nezná, ale o kterém začal podvědomě přemýšlet.

Když se těmi sny budil, jako by slyšel úsměv, cítil, že se nad ním vznáší hlas.

Teď nechal myšlenku přijít blíž. V tom snu nevídal Elsu.